

KOSSUTH LAJOS

KÉT LEVELE

felelet sokaknak,

(megjelent a.,M. Újság” jan, 1,-16, és 17-ik számaiban,)

Ára: 10 kr.

PEST, 1869.

NOSEDA GYULA - NYOMÁSA
barátok tere 8. száma.

I.

Tarin, decz. 24-én 1868.

Azon testületeken s egyleteken kívül, melyeknek szíves megemlékezésére külön külön válaszolni még szabadnak tarthattam, a rokonszenv, s bizalom különféle nyilatkozatai által lettem más számosak részéről is megtisztelve a közelebb múlt hónapok alatt.

Nevez e t e s e n :

J á s z b e r é n y városa: díszpolgárává.

A d e b r e c z e n i honvédegyelet, — a s z e g e d i polgári társalgókör, — az aradmegye e r d ő h e g y i olvasó egylet, — a s i k l ó s i polgári dalárda és olvasókör, a b e r e g s z á s z i polgári olvasóegylet.— a g y ó n i olvasó kör, — a r á c z k e v e i népkör, — a d e r e e s k e i, e g r i, k e c s k e m é t i, t i s z a f ö l d v á r i, t i s z a f ü r e d i, p a k s i, é r k e s e r ü i, m a r g i t a i, n a g y d é n i demokrata körök, — a d e b r e c z e n i polgári kör, — a c s e n g e r i baloldali kör, s a s z a l o n t a i népkör, tiszteletbeli elnökükké.

A z ö c s ö d i é s l a c z h á z i demokrata körök szintűgy tiszteletbeli elnökükké, egyszersmind fiaimat tiszteletbeli tagjaikká.

A l o s o n c z i é s n a g y - k á l l ó i casino egyletek, — a k i s - k u n - h a l a s i polgári olvasókör, — az aradi népmívelődési, s k ú n - s z e n t m i k l ó s i ol-

vasó egyletek a két utóbbi fiaimmal együtt tiszteletbeli tagjaikká.

Nógrádmegyebeli D i ó s-J e n ő községe tiszteletbeli község bírójává lett megválasztatáson! at adta tudtomra.

S z o m b a t h e l y városa polgársága nevében pedig, s a s z a b a d k a i honvédegyelet, a m a k ó i polgár kör, Somogyiö^egy^c c s e p e l i népkör, – t i s z a - v e z s e n y i olvasó kör, k i s p e r e g i democratá kör, a s á r o s - p a t a k i tanuló ifjak önképző társulata, – a p e s t i tanuló ifjúság democratá köre, a S á r o s p a t a k i tanuló ifjak önképző társulata, a p e s t i demokratá kör, Török-S z e n t - M i k l ó s némely földműves és iparos polgárai, s táviratilag számos mások közt a z o r s z á g o s h o n v é d e g y l e t i g y ű l é s alkalmával díszbédre összegyűlve volt honvédek részéről, majd szíves megemlékezéssel, majd rokonszenves üdvözetekkel s kegyeletes jó kivonatokkal lettem megörvendeztetve.

Ezekkel kapcsolatban válaszomat sürgető felszólítások érkeznek hozzám több oldalról. – És ez az, a mi a nyilatkozást mulaszthatlan kötelességemmé teszi.

Kinyilatkoztatom tehát: hogy ha eljárásomban szívem ösztönét követni szabadnak ítélném, igen kedves feladatnak tekintetem volna, az irántam s részben fiaim iránt is tanúsított jóakarátért mindannyiaknak külön külön levélben fejezve ki hálás köszönetemet, eszmét cserélni velők a kapott levelek változatos de egytől egyig meleg hazafiúi érzelmektől áthatott tartalmai felett; kedves feladatnak tekintetem volna ezt annyival inkább, mert az ily eszmecsere ideje alatt, mintegy visszahonosulva érezhetném magamat a szeretett hazába, melyből a viszonyok balfordulata számkivetve tart.

Hanem számot vetve a helyzettel azon meggyőződéshez jutottam, hogy rosszul viszonoznám honfitársaimnak irántam mutatott jóakarátát, ha szívem ösztönének engedve, úgy miként előbb tettem, midőn még az akadémikus tényekben nem mutatkozott, most is külön külön válaszolnék leveleikre, melyeknek vétele felől van szeren-

csém az illetőket legőszintébb hálám kijelentése mellett ezennel megnyugtatni.

Ugyanis az említett levelek nem magán természetűek, s a tapasztaltak után Ítéelve, az én válaszaim sem tekintetnének ilyeseknek. E levelek legtöbbszörre nem szorítkoznak a rokonszenv és bizalom nyilatkozataira, hanem független lélekkel bírálva a hatalmon levő párt által harsányan dicsőített közjogi átalakulás valódi becsét, a múltak kegyeletes felemlítéséhez, a jelenre alkalmazott olynemű politikai fejtegetéseket csatolnak, melyekre csak saját politikai hitvallásom indokolása lehetne az alkalmas felelet.

Sem hozzám nem illenék, sem a levélírók várakozásának meg nem felelnék, ha szemben a politikai fejtegetésekkel, különleges válaszaiban pusztán hálás köszönetem kijelentésére szorítkoznám a nyújtott megtiszteltetésekért; a becses levelek politikai tartalmait pedig, vagy hallgatással mellőzném vagy oly tartózkodással viszonzom, mely nézeteim valódi horderjét félreértésnek tehetné ki, a minek jeleit itt ott már eddig is tapasztalám.

Én nemzetünk jogait és hivatását, s e jogoknak és hivatásnak megfelelő képességét illetőleg, igen határozott meggyőződésekkel bírok, melyektől – ha egyedül maradnék is velők széles e világon – soha és semmi körülmények közt el nem állok, mert e meggyőződések hazánk-állami létének alapjára vonatkoznak. Reform kérdések körül, még a kormányforma kérdését is közéjük értve, szabad sőt esetleg hazafiúi kötelesség is lehet a transactió, mint részletfizetés elfogadása, csak valóban részletfizetés természetével bírjon, jogot fel ne adjon s a helyes irányban tovább haladásnak útját ne vágja De a hol egy, milliókból álló ezredéves nemzet állami életének alapja forog kérdésben, ott én a transactiókat semminemű feltételek alatt sem szabadoknak sem magának az állami létnek feladása nélkül lehetségeseknek nem tartom.

És mert az élet, a sokszerű tapasztalás, a tudomány s a történelem bölcselmének gondos észlelése azon meggyőződésre vezettek, hogy a nemzetek életébe vágó válságos problémáknál mindig csak egyetlen egy megoldás le-

hetséges, hogy ezen egyen kívül akár mely bölcsesség is hiában keres megoldásokat, s hogy keresésével végtére sem ér el egyebet, mint azt, hogy a mesterkéltnél módosított kutatásának maga a cél esik áldozatul; én. meggyőződésemet semminek, még az összes élő nemzedék ellenkező meggyőződésének sem rendelhetném alá.

A mesterkéltnél expediensek gyarló csónaka libeghet ideig óráig a sima víztükrön, míg szép csendes az idő, s a benn ülők gyönyörködhetnek helyzetük apró kényelmeiben; de keljen fel csak a vihar szele – a mint felfog kelni okvetlenül – a gyaló csónak a legelső szirten darabokra török, s a benülők bánata késő bánat lesz.

Azonban az én politikai hitvallásom fejtegetésére jelenben nincs vélemény nyilatkozási szabadság a magyar hazában.

Hogy azon határon túl melyet jól roszul a positiv törvények kiszabnak, a hatalom ritkán tűr ellenkezést, azt megfoghatom; hanem én úgy tapasztalom, hogy a magyar kormány-körökben azon önbizalom helyét, mely csak egy egészséges államszervezetből fejlődhetik ki, a félelem betegségének gyanakodása foglalta el, mely az óvakodás húrját nagyon is túlfeszíti, s melynek kezében a törvény önkényenyé, a szigor üldözéssé fajul.

Nagyon éreztem én azon néhány felszólamlásaimnál melyek a Magyar Újság útján nyilvánosságra jutottak, hogy nyilatkozataimban egy bizonyos határon túl nem mehetek; és nem is ringattam magamat a hazánkban közvélemény jelen phásisa iránt ábrándokban, s ép azért szabatos választó vonalat húzva, az én saját hitem, s a nemzet törvényes óhajtásai közt, ezeknek szempontjából csakis oly nézetek fejtegetésére szorítkozom, melyek egy loyális parlamenti ellenzék határvonalán belül maradtak. Saját személyes következetességem megóvásául, hét rövid szóban felemlítettem ugyan egyszer saját hitemet, de nemcsak nem indokoltam azt egyetlen egy szóval is, nemcsak nem iparkodtam arra honfitársaimat reá bírni, de sőt világosan kijelentettem, hogy ha az 1848-ki alaptörvények, melyek nemzetünk számára minden állami ügyekben, ne-

vezetésen a pénz és hadügyek körül is, minden idegen avatkozástól ment, független önkormányzatot a királyi szószentségének hozzájárultával biztosítottak, csonkítatlanul helyreállítatnak, és hűségesen megtartatnak, a nemzet tökéletesen meg lesz elégedve, bármi legyen is az én egyéni véleményem.

És mégis ezen – állítani merem – az önfeláldozásig loyális nyilatkozatom közléseért B ö s z ö r m é n y i képviselő úr hosszas fogságra és súlyos birságra kárhoztott – v é d t e l e n ü l !!! Míg másrészt teljesen törvényes körre szorítókozó egyletek a francia rémuralom tendentiosus gyanú szaglálására emlékeztető szigorral az egyesülési sarkalatos szabadság világos megsértésével feloszlatalak, mások pedig, kik rólam kegyeletes rokonszenvvel mertek megemlékezni, gyakran a hely- és törvényhatósági alkotmányos jogoknak is sérelmével üldöztetésekben rézesültek.

Nem mulaszthatom el itt B ö s z ö r m é n y i úr esetére nézve megjegyezni, hogy midőn ő betegsége tekintetéből védelmének előadása végett egy kis halasztást kért, nemcsak a méltányosság, hanem a kormánynak saját erkölcsi érdeke is kívánta volna, hogy a közvádló, mint a kormány közege, ebben ne tegyen akadályt, miszerint a kormány tisztán álljon a közvélemény előtt, hogy nem bosszus szenvedély, nem üldözési viszketeg vezérli lépteiben. Ők e helyet az alaki kifogások zugprókátori mesterségéhez folyamodva, kaptak az alkalmon, hogy a védelem szabad szava elnémítassék, s reá ütötték a p r o s e c u t i ó r a a p e r s e c u t i o bélyegét, s ezzel sem elégedve meg, a védtelenül elítéltet még folyvást szenvedtetik, mint általában mindenkit, ki sajtóvétségben elmarasztaltatott, még mindig szenvedtetnek, míg-ha a hírlapi tudósítások valót mondtak – néhány száz tolvaj, rabló s hasonló fegyencz kegyelmesen reá eresztetett a társadalomra, nem a javulás jeleihez mért válogatással, hanem válogatás nélkül a fogsági időre alapított categoriák szerint, – a minek kétségtelenül igen nagy része van a személy és vagyon biztonság

azon szomorú állapotában, mely miatt Magyarország már már a mívelt világ gúnytárgyává lett.

A politikai animosítás említett tapasztalása mellett lehetetlen volt azon meggyőződésre nem jönnöm, hogy csak úgy válaszolhatnék egyenkint a levelekre, melyekkel megtiszteltetem, ha vagy nem mondanám meg egészen a mit hiszek, vagy tartózkodás nélkül kimondva a mit hiszek, nem venném tekintetbe, hogy üldöztetésekre adhatok alkalmat a hatalom gyanakodó ösztönének azok irányában, kik iránt tanúsított jó akaratukért hálával tartozom.

Amazt önérzetem nem engedi, emettől a becsület s testvériség eltiltanak.

Esedezem annak okáért minden illetők előtt, méltóztassanak ezen indokoknál fogva engem a különleges válaszolás kötelessége alul felmenteni s mindnyájuk irányában érzékeny hálámnak ezenneli együttes kijelentésével megelégedni.

Csak egy van, mire nézve nyilatkozni, mint egyén magam iránti tartozásnak, s egy szükség, mire mint hazafi figyelmeztetni helyzetemben is szabadnak hiszem.

Az idézett levelek csaknem mindegyikében, mielőbbi hazatérésem óhajtását látom kifejezve.

Mély megilletődéssel köszönöm e részvétet.

Hazám viszontlátásának reménye csaknem az egyedüli kapocs, mely még az élethez köt.

Hiszen magyarnak születtem, s mi magyarok nem bírunk a világpolgárság azon fokáig elmállani, vagy ha úgy tetszik, felemelkedni, hogy hazánkon kívül hont találhassunk. „A nescio quo natale solum dulcedine trahit” leírhatlan erővel lüktet szívünk minden dobbanásában. Nálam talán még erősebben mint sok másoknál, mert nagyon régóta vagyok hontalan. En fel tudom fogni ama velenzzeit, ki bünt színlelt, melyért számkivetéséből haza kellett vitetnie, hogy halálra ítéltessék, miszerint hazáját bár csak a „sóhajok hídjáról” még egyszer láthassa. Ah mert az ő hazája igazságtalan, kegyetlen lehetett egyes polgárai iránt, de független volt, saját sorsának szabad ura. – Nagyon fel tudom fogni, hogy a honvágy egy ily haza felé

erőt vett nála ifjú élete szeretetén, – Aztán, megemlíthetem-e a nélkül, hogy panaszkodni látszassam (mert túrni tudok, de panaszkodni nem) megemlíthetem-e, hogy a ki körömben csak meg is fordult, tudni fogja, mi bánatosan szomorú körültem még a levegő is.

Nagyon sóvárgom hazámat viszont láthatni, de csak a független vagy függetlenség felé törő magyar hazát szabad viszont látnom, az állami jogállásról lemondó Magyarországot nem,

Tudom, hogy az 1867-iki közösügyes törvények párt-hívei e lemondást nem akarják bevallani. Ez politikájuk fonákságának kényszerű következése; de a tényálláson nem változtat A tényállás pedig az, hogy az 1367-iki törvények Magyarországa, bizony nem az 1790-ki 10-ik s 1848-ki 3-ik törvény cikkék Magyarországa.

Hanem most legújabban a nemakaráshoz kérések is járult. Nagy vívmány gyanánt magasztaltatik a címkérdés megoldása, s állítatik, hogy ezzel „a magyar király címének régi súlya és érvénye vissza van állítva” s „Magyarország államiságának diplomatiái elismerés van szereze.”

Én a dolgot merőben másképen látom.

E címkérdés megoldásának két része van: az egyik a fejedelem címére, a másik az országra vonatkozik.

Az elsőre nézve semmi lényeges különbséget nem bírtam felfedezni az új s a régi cím között; a másodikra nézve pedig azt látom: hogy az új cím nemcsak nem **affirmatiója** M a g y a r o r s z á g á l l a m i s á g á n a k , de sőt a n n a k e g y e n e s h a t á r o z o t t n e g a t i ó j a .

Ezen címek: „ő Felsege a császár és király”.– „Ő-császári s apostoli királyi Felsege” – „ausztria császár és Magyarország apostoli királya” ekkorig is. használtattak; a teljes címekben pedig az egész különbség ennyiből áll, hogy ekkorig így írtak: „ausztriai császár, Magyar- és Csehország stb. apostoli királya,” ezentúl pedig így fognak írni: „ausztriai császár Csehország királya, és Magyarország apostoli királya.” A különbség az, hogy az és kötszó

előbb Magyarország után s Csehország előtt állott, most pedig Csehország után s Magyarország előtt áll. Nem bírom felfogni, mi okot nyújthat ez az exultans ömlengésekre, nem bírom felfogni, miként lehet hinni, hogy ez által „a magyar király címének régi súlya és érvénye vissza van állítva,” midőn tudom, hogy azután a mit (bálul és helytelenül) *pragmatica sanctio*nak bémáltak el, Mária Terézia főcíme a magyar királyság volt (mert mint császárné nem volt uralkodó) 2-ik Leopold mint magyar király üzent hadat Franciaországnak, Ferencz császár pedig, midőn örökös tartományait osztrák császársággá emelte, ettől a magyar korona országait világosan és határozottan megkülönböztette, mégis bizony fájdalmasan érezte nemzetünk, hogy ezen egész hosszú idő alatt a magyar király címe nem bírt a régi súlylyal és érvénnyel, mert e súly s érvény csak akkor van meg, midőn az ország nemcsak jogilag, de tényleg is fenálló *souverain* állami önállásának is ad kifejezést. E súly s érvény abban áll, hogy a magyar király a magyar nemzet érdekeivel érezze magát azonosítva, s kizárólag ezekből, nem pedig idegen érdekekből mérítse politikájának vezérirányát. S ez fájdalom! negyedfél század óta soha sem történt, arra pedig, hogy jövendőben másképen lehet, minden kilátást, minden reményt a múlt országgyűlés maga tett semmivé az által, hogy oly törvényeket alkotott, melyek a bécsi udvarnak egészen könnyűvé, kényelmessé teszik azt, hogy magyar vérrel, magyar pénzzel nem magyar politikát üzhessen; igenis egészen könnyűvé, kényelmessé tette ezt a múlt országgyűlés: mert nullificált minden alkotmányos garantiát, elhárított ezen idegen-szerű politika útjából mindent, a mivel a magyar alkotmány minden csonkasága mellett is, azt az idegen politikát kisebb-nagyobb mértékben fékezheté, s többször valósággal fékezte is.

Aztán még kérkednek, hogy „a magyar király címének régi súlya és érvénye vissza van állítva.”

Különben tán nem lesz felesleges e címkérdés valódi becsét példával illusztrálnom:

Anglia királynéja minden diplomaticai iratokban

Nagy-Britannia és I r l a n d királynéjának címéztetik. Van-e a föld hátán ember a ki hiszi, hogy ezzel az ír király címének régi súlya van érvényesítve? hogy ez által ír land állammá lett? s hogy, államiságának diplomaticai elismerés van szereve?

A spanyol monarchák – míg léteztek – magokat Castilia, Leon, Arragon stb. királyainak címézték. – Visszaállítása volt-e ez emez országok királyi czíme régi súlyának? s államokká lettek-e a cím által?

Ez a mi korunk borzasztóan reális jellemű kor. Frázisok költői zománczával jól nem lakik. Neki valóság kell.

A valóság pedig az, hogy állam csak az, a mely mindennemű állami ügyei körül önállóan függetlenül intéz-kedhetik.

leheti ezt Magyarország az 1867-iki alku mellett? Ott van reá a felelet az együtt szavazó delegatiók közösségében, melyeknek osztrák és magyar két töredéke sokkal egységesebb testület, mi at a magyar országgyűlés két háza, mert ezek nemcsak külön tanácskoznak, de együtt soha nem is szavazhatnak, mégis egy országgyűlést képeznek, míg a delegatiók külön tanácskoznak ugyan, de ha kell, együtt szavaznak, tehát kétségtelenül a legmagasabb államügyeket együtt intéző egységes birodalmi gyűlést, R e i c h s r a t h o t képezik. És a delegatiókon kívül ott van a felelet a közös minisztériumokban a magyar országgyűlés ellenőrsége alul minden tekintetben elvont egységes hadseregben stb.

Nem rendelkezhetik hazánk idegen avatkozástól menten függetlenül sem erszényéről, sem karjáról, sem háborúról, sem békéről, sem nemzetközi viszonyairól. S a ki ezekről így nem rendelkezhetik, biz az nem állam, ha a hangmérték minden lépcsőjén fel s alá magát államnak kürtöli is.– Ezen öntetszelgő kürtölés nagyban emlékeztet az egykori magyar emigránsra, ki a koplalás egy bús reggelén imígy szólt pajtásához: „Csináljunk egymásnak jó napot, szólítsuk egymást nagyságos urnák!”

Van a címekben diplomatikai fontosság, kétségtelenül, de csak akkor, ha valóságot jeleznek.

S z é c h e n y i szokta volt mondani, hogy „sújtásos nemzet vagyunk” valóban sujtásos gyermek nemzet volnánk, ha hazánk állami létének feladásaért, címekben keresnénk kárpótlást.

A címekérdésnek másik, az országra vonatkozó részével még rosszabbul vagyunk.

„O s z t r á k-m a g y a r b i r o d a l o m !” Ez már egészen új. Borzasztóan új.” Boeskaiak, Bethlenek, Rákóczyak, Tököliek, az 1790-ki törvényeket alkotott elődök, s a 20 év előtt az ország önállásáért elvérzett, hősök, sírjaikban is feljajdulnának, ha e címet meghallhatnák.

Mert e cím egyenes negatívója Magyarország államiségének. E cím egyenesen kimondja, hogy sem Ausztria nem állam többé, sem Magyarország nem az, hanem a kettő együtt teszen egy államot, mind az egyik, mind a másik alkatrészévé provinciájává lett, egy új, egységes birodalomnak

Ez tény, melyet sem bármi magas helyek tekintélyével elfrázisozni, sem bármi hangos exaltációkkal eléljenezni nem lehet.

Tökéletesen igaz, a mit a jobboldali közegek mondanak, hogy e „vívmány” correct kifejezést ad a helyzetnek. De ép az a legfájdalmasabb, hogy a múlt országgyűlés többsége oly helyzetet törvényesített, melynek egy oly cím felel meg, a mely büszkén kiáltja ki az egész világnak, hogy Magyarország állami létéről önként lemondott, s mint provinciális alkatrész Ausztriával egy egységes birodalomra összeolvadt.

Történjék velem akármi bár, én ezen új birodalomnak polgárává, én osztrák magyarrá soha sem leszek. Szívemnek dobbanása visszaborzad-e gondolattól.

Ne értsenek félre honfitársaim. Nem a boszu, nem az engesztelhetlenség indulata vezérel engem. Bár igen sok történt, mit megbocsátni nehéz, feledni lehetetlen, de még sem az engesztelhetlenség vezérel. Minthogy még a monarchia elve van fölényben Európában, hü alattvalója tudnék én lenni a magyar királynak, de csak is a „magyar királynak,” bármi emlékezet legyen is múltjához kötve. S nálam

a szó, melyet kimondok, sem nem hyprocrisis, sem nem speculatio, mely reservátákkal ám ni, vagy amit; hanem a Magyarországgal mint egész a részszel egybeolvadott osztrák birodalom polgára soha sem leszek. Engem semmine-mű provinciális alkotmányosság ki nem elégít, még ha száz-szor valódibb volna is mint a jelen hybrid állapot. Én nemzetem számára állami önállást veszek igénybe. Állami önállást, melyhez joggal is képességgel is bír, s melyet el is ér, csak akarni bírjon.

Meglehet, hogy pálczát törtem e nyilatkozattal, életem hátralevő napjai felett. Legyen úgy, ha máskép nem lehet! kell, hogy oly emberek is legyenek, kik az elvet, mely életük vezérsillaga volt, nem adják fel semmi áron. Elv-hűségük néha termő maggá lehet a jövő földében. K éh a poraíkból kél ki, mi életükből ki nem kelhetett. Ha marty-rok nincsenek, a kereszt nem ül vala diadalt.

De reményről én még életemre nézve sem mondok le. A történelem logicája néha soká vesztegel, néha egy perez alatt századokat lép. Oly nagyokat lép, hogy a rövidlátó „ki h i t t e v o l n á”-t kiált, s véletlenről beszél.

E nyilatkozatom, s hálámnak megújított kijelentése után a szerény hazafiúi figyelmeztetést, mit kényes helyzetemben is szabadnak ítélek, elmondom második levelemben.

II.

Közéig az idő midőn a nemzet hivatva lesz kinyilatkoztatni, vajjon helyesli-e a múlt országgyűlés által létrehozott új államjogot, helyre állítva találja-e általa az alkotmányt, megóva a nemzeti önállást s kielégítve a jogos vára-kozást, melyből az 1861-ki jeles feliratok alapján, volt képviselőinek választásánál kiindult volt.

A nemzet nem homályban tapogatózva fogja magát jobbra vagy balra elhatározni. A közös-ügyes alku épülete felemelve, berendezve, betetőzötten áll szemei előtt; árnyát kinyújtva – s (a mint nem egyszer láttuk) mind messzebb és messzebb nyújtva ki a nem közös ügyek mezejére is. –

Messzebb és sötétebben nyújtva ki mint még én is sejtem, hogy tenni fogja. Míg a tárgyalások tartottak, a nemzet mindig egy egy még meg nem oldott kérdéshez kötötte reményét, hogy odáig már nem fog menni az áldozat. De a kiindulási pontnál elfogadott birodalmi egység mindent háttérbe szorító eszméjének végzelmes logicája végig kergette a nemzetet a jog, vér s pénzáldozat egész lejtőjén. Nincs többé semmi kérdés függőben, mely felé reménnyel lehetne tekintenie. A nemzet tudja mihez tartott igényt; tudja mit kapott; és azt is tudja mi áron kapta azt a mit kapott. Mérleget húzhat nyereség s áldozat között.

Nincs is szándékomban magyar közjogi szempontból jelenleg újra taglalat alá venni a múlt országgyűlés művét. Nézetem e tekintetben, a mint leveleikből látom, eléggé ismeretesek azok előtt a kiknek válaszolok.

En a közelgő választásokra gondolva, csak arra kívánnék gyöngé szavammal közrehatni, miszerint a választók annak tudatával lépjenek a szavazat szekrényhez, hogy a közelgő választások dönteni fognak Hazánk jövő sorsa felett.

Dönteni fognak azért, mert Európa egy epochalis válság küszöbén áll. A westfáliai, utrechti, hubertsburgi, bécsi, párisi, prágai békekötések mutatják, hogy Európa politikai térképe, s vele az európai államrendszer minden nagy válság után kisebb nagyobb átalakításon ment keresztül. Most oly válság küszöbén állunk, melyről előrelátható, hogy birodalmak fognak itt szétbomolhatni, amott tömörülhetni, új állam csoportulatok alakulhatni, nemzetek kelni, nemzetek enyészni, a mint okosan vagy oktalanul választandották állásukat.

Én arra kívánom hazámfiait figyelmeztetni, hogy a mint kimondják a legközelebbi választásoknál, hogy a magyar nemzet helyesli vagy nem helyesli a közös ügyes alkut, mely Magyarországot az osztrák birodalommal egy állam testületté összeforrasztotta, ezzel egyszersmind visszavonhatlanul kijelörendik s az európai hatalmaknak és népeknek tudtokra adandják az álláspontot, melyet nemzetünk a közelgő európai válságnál elfoglaland.

Eddig Európa csak azt tudja hazánkról, hogy mint nagy hadsereget, s ennek – minden parlamentáris ellenőrség alul kivett – alkalmazására hány millió forintot bocsátott a bécsi cabinet szabad rendelkezésére? De ma már mindenki tudja, s a ki előbb nem tudta volna, azt Sadova megtaníthatá, hogy az erő a népeknél van; s hadseregeknél csak akkor, ha a népnek, melyből származnak, eszméit s érzelmeit képviselvén, lelkesedve vannak az ügyért, melyért küzdenek. S azt Európa még teljességgel nem tudja, vajjon a magyar nemzet el van-e határozva magát szívvel, lélekkel azonosítani a bécsi udvar azon politikájával, mely a közös-ügyes alku kiindulási pontjából a „birodalmi egység s nagyhatalmi állás minden tekintet háttérbe szorító eszméjéből” végzetszerűleg következik?

E kérdésre van a nemzet hivatva feleletet adni a közelgő választásoknál.

Én nem hiszem, hogy ennél életbevágóbb, maradandó következtésekben kihatóbb politikai probléma valaha megfordult volna nemzetünk előtt.

A mily álláspontot fog nemzetünk e tekintetben a, közelgő választásoknál elfoglalni, a szerint fogja kiki magának ujjain előre elszámálhatni, hogy a legközelebbi válságnál, kün melyik hatalmak s minő nemzetek, a birodalomnak sőt saját hazánknak belsejében pedig melyik népfajok lesznek barátaink, lesznek ellenségeink? a szerint fogunk Európaszerte mint barát s mint ellenség számbavétni; s e számbavétel szerint fog hazánk fennmaradása vagy enyészete felett a történelem kérlelhetlen logicája határozni.

Legyen nekem szabad, a mindig fontos és semmi esetben nem mellőzendő jog mezéjéről, s a comparativ nyerevények határainak szűk köréből, olvasóim figyelmét magasabb politikai tekintetekre felhívni.

Az országgyűlést berekesztő trónbeszédben azt olyasam, hogy mindkét részről a közös cél volt, megoldani mindazon kérdéseket, melyek é v s z á z a d o k óta kútforrásai voltak a surlódásoknak, s miszerint senkinek se lehessen kétsége az iránt, hogy miféle s z á z a d o s surló-

dásokra történik hivatkozás, a cél ekkinti kitűzése mellett egyszersmind kijelöltetek az eredmény: hogy t. i. a birodalom két állama közt a közjogi súrlódásokat a kölcsönös barátság viszonya váltotta fel.

Mielőtt ezen kölcsönös barátság tekintetében a komor valóság tanúságára hivatkoznám, megjegyezni kívánom, hogy én ismerni vélem hazánk százados súrlódásainak történelmét, de én úgy tudom, hogy a közt, a mi most a „birodalom két államának” neveztetik, s mi a közös ügyes alku előtt Magyarországnak és örökös tartományoknak neveztetett közjogi súrlódások nem fordultak elé.

Azon lélekháborító ultimatum, mely 1848. szeptemberben Bécsből fegyvervégéről nyújtatott felénk, s mely ultimátumnak az 1867-ki transactio lényegileg teljes érvényt szerzett, nem nemzetközi súrlódásoknak volt kifolyása hanem a magyar alkotmány ellen conspirait camarilla átokterhes műve.

Az örökös tartományok századokig nyögtek a rideg absolutismus járma alatt, de ezt nem mi okoztuk, sőt mi szivünkben fájlaltuk azt és a felettük diadalmaskodott absolutismus keze súlyát mi magunkon is érezve szabadságukat saját érdekünkben is óhajtottuk, és elidegeníthetlen jogaikért testvériesen szót is emeltünk. Engem megillet e hivatkozás, mert az örökös tartományok szabadsága mellett emelt szózatom egykor nagy események rugójává lett.

Mi viszont századokon át folytonos tusában éltünk folyvást csorbított szabadságunkért, de ezt mi soha sem tulajdonítottuk az örökös tartományoknak, nem is tulajdoníthattuk, mert a soha meg nem szűnő őskorú alkotmányunk ellenzése nem az ő művek vala.

Együtt szenvedtünk, együtt reméltünk, de közjogi súrlódás köztünk nem volt, legkevesebbé „századok óta.”

Ha valaki ez állításom ellenében a bécsi absolutismusból kifejlett tettleges állapot, némely finanszialis, s közigazgatási fekete pontjaira hivatkoznék, melyek rende-

zést igényeltek, nem maradnék adós a felelettel. – Most ezeknek fejtegetése elvezetne tárgyamtól, s azért csak annyit jegyzek meg először: hogy ezek soha sem váltak közöttünk százados közjogi súrlódások kútforrásaivá s másodsor: hogy ezeknek kiegyenlítése még pedig a jelennél sokkal jobb, mindkét részre kielégítőbb, s állandóbb sikerű kiegyenlítése végett teljességgel nem volt szükség az alkotmányos biztosítékokat mind a magyar nemzet mind a birodalom nemzetei nagy közjogi sérelmével az egymást kölcsönösen paralyzálható delegatiók kezére játszani, s e kézre-játszás által merőben illusoriusokká tenni, nem volt szükség közös minisztereket teremteni, s e mesterkéltné és a parlamentáris rendszer valóságával teljességgel össze nem egyeztethető gépezet kedvéért, úgy a magyar mint a birodalmi kormányokat tartományi prefecturákká degradálni, legkevésbé volt pedig szükség a birodalomnak történelmi személyességű nemzeteit Cislajthiniává, s e mixtum compositummal Magyarországot egy birodalommá összeolvasztani.

Nemcsak nem volt ezekre szükség de sőt az is bizonyos, hogy a nemzet és nemzet között soha nem létezett közjogi súrlódások képzelt betegségének orvoslására gyógyszer keresni a hatalom ily módoni egységesítésében annyit teszen, mint megteremteni a szertehúzás, ellentétesség, ée súrlódás betegségét mely előbb nem létezett. Hogy nem létezett arról bizonyosságot teszen a tömérdek áldozat, melyben a magyar nemzet az örökös tartományokkal versenyzett, valahányszor a dynastia létele kívülről veszélyben forgóit. És bizonyosságot tesznek azon diplomaticai oklevelek, melyekben az uralkodóház ünnepélyesen elismerte, hogy fennmaradását főképen a magyar nemzet lovagias nagylelkűségének köszönheti. – Hogy pedig az előbb nem létezett súrlódások az 1867-ki végzelmek munkából okvetlenül ki fognak fejlődni, az az egymással rideg ellentétbe helyezett érdekek természetéből kimaradhatlanul következik, mikint azt a bécsi udvar a legelső európai válságnál tapasztalni fogja.

Igen is, szenvedett magyar hazánk, s pedig századok

óta, nagyon is sokat szenvedett a közjogi súrlódások miatt; de ezek nem nemzet és nemzet között forogtak fenn. E súrlódások kútforrása egészen másutt fekszik.

A hatalom mindig terjeszkedésre törekszik. – Ez természetében van, s ezért szükségesek ellenében fékező korlátok. Hanem különösen a rettenetes emlékű II-ik Fülöp spanyol király óta, az európai udvaroknál kevés kivétellel a cabinet politika vált uralkodó eszmévé.

Cabinet politikának nevezetik az: melynél nem a néperdekek s népakarat, hanem az uralkodók egyéni vagy családi hajlamai s vágyai szabják az irányt.

Symboluma: XIV-ik Lajos ismeretes mondata: „az állam én vagyok”

Ezen politika legnagyobb kifejlődésre azon dynastiáknál jutott, melyek mint a Habsburg-Lotharingiai ház különféle országok felett uralkodnak.

Es ez természetes. Oly fejedelem, ki csak egy nemzet felett uralkodik, nemzeti közti tekintetben ritkán keresi és állandó sikerrel soha sem lelheti fel saját érdekét oly irányban, mely a nemzet állami érdekeitől eltér. Például, akárki legyen Franciaország uralkodója, az nem követhet mást mint francia politikát. Politikája lehet helyes, lehet helytelen, lehet szabadelvű, lehet kényúri, de lényegében mindig nemzeti, mindig francia akar lenni.

A mely perczben nem nemzeti, hanem tisztán családi politikát akar követni, meg bukik. Példákat nem szükség idéznem. Ismereteseek.

A bécsi udvar helyzete különböző, sőt ellenkező. Népeinek geniusa, jelleme, érdekei különbözők, itt ott ellentétesek. Oly politikát lehetetlen követnie, mely lénye ében magyar is, német is, cseh is, lengyel is, dél-sláv is, olasz is legyen; azaz mindezen nemzetek érdekeinek megfelelően. Az megtörténhetik, s igen gyakran meg is történt, hogy a követett politika mindenik nemzet érdekeit sérti. De az soha sem történt és s o h a s e m i s t ö r t é n h e t i k , hogy mindenik nemzet érdekeinek egyenlően megfeleljen. Ha egynek kedvez, mást bánt, ha egyet nyugasztal, mást keserít.

Ez fatális egy helyzet, melyből a cabinet politika végzettszerűleg következett. S valóban a cabinet politica csakugyan a Habsburgház történelmében találja culminatióját.

Nem igen tudnék uralkodó házat nevezni, mely többet szerzett mint ez, de olyat sem, mely többet veszített volna. S a veszteségeknek még nincsen vége. A szerzés a szerencse szeszélyének műve volt. A veszteségek a cabinet politikai, ez pedig a helyzet végzettszerű kifolyása.

Hajdanta csak megtúrték az uralkodók a népek befolyását a közügyek intézésébe. Alig volt ország, mely némi alkotmányval nem bírt volna, De a mint ezen befolyást a cabinet politika kényelmetlennek tapasztala, rendszeresen elkövetkezett az uralkodók úgynevezett „Isteni jogának” (minő Isten-káromlás e szó!!) harcza a népjog ellen.

A harcz célja egy, a mód kettő volt. A cél egységesíteni a hatalmat az uralkodó körül, miszerint a cabinet politica szabad kézzel bírjon. A mód: felforgatni vagy elzsibbasztani az alkotmányokat és egy kormánygépezet alá Összeszorítani a külön tartományokat.

Nem mindenütt sikerülte célzt elérni. Angliában a tusa a királynak fejébe került, a népnek szabadságot hozott.

Azon állam csoportozatban, melyet most osztrák birodalomnak hívnak, hajdan minden tartomány bírt alkotmányval s az összeolvasztás iránya annyira nem volt meg, hogy még első Ferdinand fiai is megosztották maguk közt az „örökös tartományokat.”

Később a cabinet politika teljesen diadalmaskodott Ausztriában; – az alkotmányok eltöröltettek, a tartományok egy állammá összeolvasztattak. A hatalom egységessé, s egységében korlátlaná lett.

De a magyar nemzet nem engedett, gyakran földhöz sújtva, új erővel kelt mindig fel, mint a mesés Antheus, törhetlen eréllyel ragaszkodva az uralkodó házzali szerződésekkkel biztosított önállásához és alkotmányához, mely még passivitása által is féket vethetett s gyakran vetett is a cabinet politikának.

Innen a közjogi súrlódások. Nem nemzet és nemzet között folyt e súrlódás, hanem a magyar önállás, a magyar al-

kormányosság és a cabinet politika azon törekvése között, hogy a Habsburg ház uralkodása alatti országok zagyva csoportulatának egységes birodalmával Magyarországot összeforrasztva, egységet hozzon be a hatalomba s ezzel alapot szerezzen a dynastia „nagyhatalmi állásának,” mit ez idő szerint „a birodalom nagyhatalmi állásának neveztek el. Es nem rosszul neveztek, ha XIV. Lajos szava igaz.

Ez a mi „százados súrlódásaink” kútforrása.

És már most minő helyzetbe jutott nemzetünk?

Meg lőn kísértve a birodalmi egységesítés létre hozására: a németesítés, az absolutistikus irány, önkény, erőszak, katonai rémuralom, vérpadok, elszegényítés kíséretében – a mind szélesbre és szélesbre nyúlt administratív központosítás, közben-közben a hízelgés szédítő mákonyával, midőn egy vagy más válságos perez nyomása engedékenységet javasolt. Tapasztaltuk 1790-ben, tapasztaltuk 1848-ban. S midőn látták, hogy ez a „balga” magyar nép (!) a pillanatnyi engedékenység tréfáját komolyan veszi, meg lőn kísértve a bellázadás felszítása és a nyílt háború – és midőn ez sem használt, a muszka interventio (melynek vezetői a nép véres verejtékéből nyugdíjat húznak) s mind ennek átkos korollariuma gyanánt újra a vérpadok, s a tizennyolcz évi rémuralom.

A dolog még sem ment. Volt idő, mint Macbeth mondja, „midőn, ha az agyvelő kiomlott, az ember meghalt, s ezzel a dolognak vége lőn, de most újra fel-fel támadnak.” – Igenis az a konok magyarnemzet sehogy sem akart meghalni, akár mennyi vércet vették, akár mint kiverték agyvelejét.

Nem csak; de sőt mert a vér-kiszivattyúzás s agyondöngetés nem épen a legsikeresebb mód húséges lelkesedést ébreszteni, lett belőle Solferino és Szadowa, és teljes politikai, finanziaális katonai banqueroute.

Hanem a kabinet-politika ekkor sem mondott le törekvéséről, csakhogy a régi eszközök sikerteleneknek tapasztaltatván, más eszközt kellett megkísérteni, olyat, mely a bukott helyzet követelményeinek megfeleljen.

A pénzforrások kiapadtak, A szívvérig kizsaratolt népek már nem is zúgolódtak hangosan, hanem fogcsikorgatva hagyták magukat exequáltatni, (a néma desperatio vészé-

nyesebb kórjel mint a jajgatás). A hitel minden tekintetben tönkre jutott. Még ama hallgatag férfiú is a magas „cserépfödél alatt” „c a d a v e r”-ről beszélt. E cadevert csak alkotmányos színezetű Volta oszloppal volt lehetséges felgalvanizálni; a political és financiális bukásból csak alkotmányos formákkal lehetett felemelkedni.

Hanem a magyar alkotmány helyreállítása nem fér össze a cabinet politica céljaival; mert mikor még csak rendi alkotmány volt is, gyakran igen alkalmatlan kerékkötőnek mutatkozott a cabinet politica szekerénél – hát még most, miután képviseletivé fejlődött ki 48-ban! Nem azért folytattak ellene irtó háborút. Nem azért kértek kiirtására muszka segítséget, hogy a kiirtottat helyreállítsák.

Oly alkotmányt kellett kigondolni, mely pénzzel s katonával i n b o n a f o r m a j u r i s bőségesen és teljes készséggel ellássa a cabinet politicát, s a pénznek és katonának kény és kedvszerinti alkalmazását a természeténél fegva néha viharos parlamentaris ellenőrséggel ne genírozza.

Hogy pedig a cabinet politica ezen teljes diadalának keserű labdacsát a nemzet elnyelni ne vonakodjék, meg kellett azt czukrozni azon engedélylyel, hogy hadd mulassa magát a nemzet aprólékos házi dolgaival úgy s addig – niig a cabinet politica „magasabb” érdekeivel ütközésbe nem jő; – mert hiszen ha mégis ütközésbe találna jönni – ott van a cabinet politica kezében a kard s az erszény majd teszen róla.

Ez a tényállás kiáltó tanúsága; ez legjobb lelkiismeretes meggyőződés szerint az 1867-ki új államjog philosphiája.

A magyar nemzet sem meghalni nem akart, sem ébren nem akart végig sétálni a birodalommal összeolvasztás, a hatalom-egységesítés épületének tető-ormán. Tehát delejes álomba kellett ejteni, hogy a nyaktörő sétára vállalkozzék.

Feltalálták (Pesten vagy Bécsben, mindegy) a delejes álamitalt, neve: d u a l i s t i k u s alkotmány.

Szóról szóra el lehet róla mondani, mit egykor C o r m e n i n éles tolla irt levél alakban (gondolom) XVIII-ik Lajos nevében a spanyol királyhoz: az alkotmányos for-

mákkali absolutistikus kormányzat királyi kényelmeiről k o r m á n y z a t o t , mondok nem közigazgatást, – ez alárendelt tekintet, mely ha rossz, sebez, – ha jó, sebeket kötözget mint az irgalmas barát, de a nemzetek élete, halála felett nem határoz.

Hatott mint a chloroform. Csak egyet felejtettek, Azt, hogy a chloroform vagy elgőzölög, vagy megöl.

Azonban hatott. A századokon át különféle módon folytatott, de a magyar nemzet éberségén mindig meghiúsult kísérlet sikerült. Magyarországnak az osztrák birodalommal összeolvasztása, s a kormány (ismét: nem közigazgatás, hanem k o r m á n y) hatalom egységesítése ki van viva: c o n s u m m a t u m est. – A cabinet politika teljes diadalt ül.

Azon érdemet nem lehet megtagadni a hatalomtól, hogy nyíltan játszott Nem csinált titkot szándékaiból – megmondta mindjárt kezdetben egész őszinteséggel, hogy: „a b i r o d a l o m e g y s é g e s n a g y h a t a l m i állása a v e z é r t e k i n t e t , mely előtt m i n d e n m á s t e k i n t e t n e k (jognak, anyagi jólétnek, nemzeti önérzetnek – mindennek) h á t t é r b e kell állani.”

Soha se felejtsék ez őszinte szót hazámfiain, mert e szó igen komor valóság.

A birodalmi s vele kormányhatalmi egység igéje testté Ion az egymás általi paralyzálástól tartó, s azért minden jóra merőben tehetetlen delegációkban; a mi a lehető legképtelenebb, egyszersmind leghaszontalanabb találmány, mint a rendszergyártás (System-macherei) viszketege kigondolhatott. – Annyira képtelen, s annyira haszontalan, hogy az embernek nevetni kellene felette, ha borzasztóan veszélyes nem volna az által, hogy a parlamentáris ellenőrség s adó-megszavazás alkotmányos biztosítékait nullificálta. Az ige testté lön a közös miniszterekben, kik nemzetünk vérével, pénzével, s a birodalmi nemzetek vérével és pénzével üzik a „magas” politikát, a nélkül, hogy akár amannak, akár emezeknek ellenőrsége alatt állanának. – Az ige testté lön, a tiz évre (Boldog

Isten! épen a mostani válságos időben és alkotmányosnak nevezett országlatban tíz egész évre!) leszállíthatlanul megszavazott 800 ezer főnyi hadsereg egységesítésében; e hadsereg alkalmazásának a parlament ellenőrsége alul elvonásában: – a honvédség parancsokai s főtisztjei kinevezésénél a felelős, magyar miniszter ellenjegyzésének mellőzésében – általában oly honvédség felállításának elhatározásában, mely nem egyéb mint az állandó hadsereggel rendelkező cabinetpolitica uszályában kullogó birodalom egységi „complementum;” – és végre az ige testté lőn az: o s z t r á k m a g y a r birodalmi címében.

Ha mindez együtt s a sok egyéb respondns mellék intézmény, mit elszámílgatni hosszú dolog volna – nem kézzel fogható megtestesítése a birodalmi egység igéjének, mely mindent „háttérbe szorító vezér tekintetnek állítatott, fel; úgy én nem tudom mi lehet az.

A mióta a Habsburg Lothringiai ház uralkodik Magyarországon, a bécsi cabinet politica soha sem volt oly kényelmes helyzetben mint a minőbe az 1867-ki közjog által tétetett. Alkotmányos külformák mellett keze tökéletesen szabad s roppant eszközök állnak rendelkezésére, a „nagyhatalmi állás” szeszélyes igényeinek útját követni, népei többségének, s különösen Magyarország életbe vágó politikai érdekeinek rovására.

És mi lesz ennek következése? Az, hogy az ekkint minden féktől mentesített s a cselekvés eszközeivel ily dúsan felruházott, cabinet-politika akkor ránthatja be hazánkat a mi érdekeinket merőben ellenkező élet halál háborúba, a mikor tetszik. – És be is fogja rántani okvetlenül.

Ez a tekintet az, melyben én nemzeti élet-halál kérdést látok, s mert ezt látok, nem gondolok visszaélni olvasóim türelmével, ha figyelmüket meg kissé igénybe veszem.

*

*

Azzal végzem tegnap, hogy az 1867-iki állapotások által, minden fők alul felmentett cabinet-politica hazánkat

oly háborúba fogja sodorni, mely érdekeinkkel ellenkezik, s nemzeti jövőnket enyészettel fenyegeti.

Azt mondják, bízzék a nemzet Beust gróf bölcsességében; ő békét akar!

Békét akar! Attila ideje óta nem látott a világ ily fegyverkezést. – Egész Európa nem egyéb mint egy nagy kaszárnya, melynek fentartása a népek csontvelejét kiapasztja, de háborút senki nem akar! mind ez a béke érdekében történik. – Világosi mint az is világos, hogy tegnap óta már a diplomatiában a szó nem arra szolgál, hogy a szándokot eltakarja, hanem hogy felfedezze. Hogy is ne!

De nekem sem akaratom, sem okom Beust gróf szándokait gyanúsítani. – Engem a közös ügyes alku által teremtett helyzet érdekel, nem a szereplő személyek.

Még csak arra sem fektetek súlyt, – hogy a „birodalmi cancellárt az európai sajtó nagy része, már is a turbulens” Beust grófnak nevezi, sa legújabb török görög válságot az ő sugallatainak tulajdonítja – lehet, hogy ez nem való s én hajlandó vagyok hinni, hogy nem az. Hanem annyit ki kell mondanom: hogy nem bölcsen cselekszik, a ki valakinek égő szurok fáklyát ad kezébe, hogy lemenjen vele a puskaaporos pinczébe, mert hiszen „okos ember, bízni lehet bölcsességében.” Én sokkal jobb biztosítéknak tartom, nem suppeditalni neki az égő fáklyát, vagy elzárni előtte a puskaport.

Szerencsétlen nemzet az, mely institutiók helyett személyekben keres biztosítékot.

Azt is hallottam mondatni, hogy a birodalmi cancellár nem akar többé követői „cabinet politicát.”

De hát minőt követhet az 1867-iki alapon? Osztrák-Magyar? Igen, de ha osztrák lesz, úgy nem lesz magyar, s ha magyar lesz, úgy nem osztrák. E rdekeink nem csak hogy nem ugyanazonosak, de egyenesen ellentétesek épazon függő európai kérdésekben, melyekben az összeütközés veszélye legfenyegetőbb.

Nekünk leglényegesebb érdekünkben áll, hogy a bécsi udvar Németország ügyeibe ne avatkozzék s külö-

hősen, hogy Ausztria német nagyhatalmú állását vissza ne kapja. Ennek visszakapása nekünk nemzeti halál.

Ausztria ellenben mint Germaniának ősi tagja abban, hogy a „D e u t s c h e s V a t e r l a n d”-ból kizárattott, sehogya sem akar megnyugodni, ki is mondja tartózkodás nélkül, hogy tessék ne tessék a magyarnak, ő nem fog megnyugodni. – És tagadni nem lehet, hogy saját szempontjából igaza van. En is úgy szóllanék, én is úgy akarnék, – ha osztrák volnék.

Mit fog az érdekek ezen kiegyenlíthetlen ellentétében a cabinet-politika cselekedni? Tudva van. Resignatiot mutat, hol a resignatio lehetetlen, mert a természettel ellenkezik, és azt mondja: „én elfogadom a prágai béke által teremtett helyzetet, de ha a porosz hegemonia Németország egységesítésében tovább akarna menni, ha a Majna vizét átlépi, akkor harcz és háború. – Ezt nem engedem.”

Ám de azt minden gyermek tudja, hogy Germania egyesülése a történelem logicájának oly elutasíthatlan követelménye; mely a Majna vizénél meg nem állhat, s bizony senki kedveért nem is fog megállani.

Tehát oda jutottunk az 1867-iki boldogító (!!) alappal, melynek országszerte hosannát énekelnek párthívei, hogy belerántatunk egy oly háborúba – sőt rugóivá válunk egy oly háborúnak, mely reánk nézve úgy győzelem mint vereség esetében halálos.

Igen is rugóivá válunk, mert az 1867-iki közösüges alku nélkül a bécsi udvar nemis gondolhatott volna ily háborúra. Hazánkban mindenki ösztönszerűleg erezi – bár a pártállás logicája miatt nem mindenki vallja is be, – miképen nekünk nemcsak nincs okunk ellenezni de sőt életbe vágó okaink vannak kívánni hogy Németország egygyé legyen, de nem azon fejedelem felsősége alatt a ki hazánknek is királya, – mert az egységes de nem osztrák-Németország, nekünk a legbiztosabb, a legtermészetesebb szövetségesünk lesz, minden támadás ellen mely muszka részről fenyegethetne; a nélkül hogy az ily Németország részéről absorptiótól kellene tartanunk. Ez any-

nyira ellenkeznek Németország érdekeivel, hogy azt teljes bizonyossággal a lehetetlenségek közé sorozhatjuk.

A dolgok logicája annyira világos, miszerint irtózatossá felelősséggel játszanék a ki akármilyen különleges tekintetnek, vagy pártérdeknek alárendelné azon nagy igazság méltánylatát, hogy a közelgő választásoknál azon 1867-ki alap feltartása mellett nyilatkozni mely a bécsi cabinet politicát minden féktől mentetté tettes e céljai kivitelének megki sértésére minden eszközökkel felruházta annyit teszen; mint hazánkat háborúba keverni Németország egységének meggátlása vagy a bécsi udvar német nagyhatalmi állásának visszaszerzése végett. E háború pedig – a mint mondom – Magyarországot mind győzelem mind vereség esetében halállal fenyegeti – győzelem esetében azért, mert a német nagyhatalommá vált Ausztria egész súlyával nehézkednék Magyarországra, hogy azt nemzeti individualitásából kivetkőztesse, vereség esetében azért, mert ha Magyarország úgy állítja magát Európa elé mint egy történelmi kényszerűségű kérdésnek, Németország egyesülése kérdésének határozott akadályát,;i győzők ez akadálnak minden jövendő esetre elhárításáról lennének kénytelenek gondoskodni, a mi igen hihetőleg hazánk épségének rovására új territoriális alakításokra vezetne.

Nem kívánom én a Deákpárttól, hogy ezen szomorú kilátást bizonyosnak ismerje el, de annyit hazafias indulatától kívánhatni vélek, hogy legalább lehetőségét ne tagadja. És azt kérdem, bölcs hazafiság lesz-e: a nemzetet egy ily veszély kockavetésének kitenni, midőn a hazaszerető fennmaradásának, a jognak, a szellemi s anyagi érdeknek a nemzeti önértéknek tekintete sőt – valljuk meg, – még magának a dynastiának jól felfogott java is az ellenkező utat javasolja?

*

Vessünk egy tekintetet keletre is.

Ott van egy szempont, melyre nézve hazánk érdekei a cabinet politica gyanítható újabb irányával találkoznak. E szempont az, hogy a muszka hatalom tovább

terjeszkedését nem kell megengedni« Óhajtom, hogy a bécsi Cabinet politica erre nézve velünk magyarokkal abban is egyetértsen, hogy a muszka terjeszkedést semmi áron, még egy új lengyel forma partitio árán sem szabad megengedni. – Az iránt azonban, hogy a bécsi cabinet politica a magyar érdekekkel idáig egyetért, hogy azon compensationalis vágyakban, mikét neki egész Európa nyíltan egyértelműleg tulajdonít, nincsen valóság, teljességgel rum vagyok bizonyos. És ez maga elég ok arra, – hogy a magyar nemzet vissza iparkodjék szerezni azon biztosítékokat, melyekkel a magyar alkotmány a bécsi cabinet politikát fékezhetné, mert minden ily compensationalis vagy minden ily partitionalis kísérlet hazánkat a legirtózatosabb veszélynek, a permanens belháború az örökös belviszály átali elvérzés szerencsétlenség gének tenné ki. Ez annyira világos, hogy minden további fejtegetés szükségtelen.

Azonban, akármit legyen is a dolog ezekkel a compensationalis vágyakkal (miknek ismét legalább lehetőségét senki sem tagadhatja) annyi bizonyos, hogy az említett egyetlen egy szempontot kivéve minden egyébre nézve, még arra nézve is, hogy miben kell a muszka terjeszkedési politika ellen biztosítékot keresni, a bécsi kabinet politika merő ellentétben áll a magyar érdekekkel.

A magyar érdek úgy a török Porta, mint a török-birodalom népei irányában a nem-interventió politikáját követeli, sem nem avatkozni, sem avatkozást nem engedni. – Hadd végezzék el maguk között a Porta s birodalmának népei ügyeiket. – Ha a porta ki tudja népeit engesztelni, s velők szövetségbe önálló életképes hatalommá fejlődni, meglesz a biztosíték az orosz terjeszkedés ellen, s veszély esetében szövetségeseeknek sem lesz híjában. – Ha pedig a „beteg ember” csakugyan halálosan beteg, nekünk teljességgel nincs érdekünkben az életképtelen vegetatióját, kül interventiókkal tengetni, mert ezzel nem eszközöltetik más, mint az, hogy a török birodalom keresztény népei a muszka karjai közé hajtatnak. Nekünk az áll érdekünkben, hogy ezen népeknek szabadsága.

által emeltessék gát az orosz terjeszkedési vágyak ellen. Ez leszen a legbiztosabb, ez a legtermészetesebb gát. A ki szabad nemzet lehet, az soha sem lesz muszka szolgává, ha százszor szláv eredetű is. A keleti keresztény népek szabadsági törekvései iránt, nekünk magyaroknak nemcsak az igazság, nemcsak a testvériesség, hanem az önérdek is a b a r á t s á g o s n e u t r a l i t á s t parancsolja. Ők, ha szabadokká lesznek, természetes szövetségeseinkké válnak, mert mind nekik, mind nekünk érdekünkben állandó kultámadás ellen egymást kölcsönösen támogatni. – Ilyen a magyar érdek politikája.

A bécsi kabinet politica irányja merőben ellenkező. – Ez a „n a g y h a t a l m i állás” presumptiójából indulva ki, minden lébe bele akarja mártani kanálát. – A bécsi kabinet politica a keleti kérdésben az a v a t k o z á s politikája s ennek következése az, hogy az osztrák avatkozást mindennél inkább gyűlölő keleti népeket a muszka karjaiba kergeti, s ha a magyar nemzet az 1867. alap helybenhagyásával ezen kabinet politica lovagjává szegődik, ezzel mind ezen népeket ellenségeinkké lenni kényszeríti. Hogy ennek minő viszhatása lesz hazánk beinyugalmára, s ebből viszont mi fog következni háború esetében? azt, úgy hiszem, felesleges fejtegetnem. – Lelkiismeretében erről úgylis mindenki számot adhat magának.

*

Akármerre tekintünk is, tehát azt látjuk, hogy a múlt országgyűlés által elfogadott közjogi alap, mely politikai tekintetben nem egyéb mint a birodalom s vele a hatalom egységesítésének s a kabinet politica minden alkotmányos fők aluli felmentésének diadala a magyar nemzet negyedfél százados szívóssága felett: hazánkat minden oldalról vészterhes bonyodalmakba keveréssel fenyegeti.

És minő helyzetben találандják hazánkat e bonyodalmak, a vele egy uralkodót ismerő nemzetek irányában?

A közösügyes alku tervezője s pártolói saját sokszori

bevallásuk szerint azért fogadták el kiindulási pontul a „birodalom egységét” a magyar ősi hagyományos politika feladásával, mert hitük szerint Magyarország gyöngé, – szövetségesekre van szüksége – se szövetségeseket legtermészetesebben azon népekben kell keresnie, melyek vele egy uralkodó alatt állanak.

S azt mondják: a szorosabb szövetkezés el van érve. A trónbeszédben is olvassuk hogy: „a birodalom két állama közt (tudtomra soha sem létezett) közjogi súrlódásokat a kölcsönös barátság viszonya váltotta fel.”

Mellőzöm az önbizalmatlanságot, mit, a mint helyzetünkben teljesen indokolatlannak, úgy nemzetnél mindig bűnnek tartok, nem kisebbnek mint a túlbizakodást. Ez legalább küzd, s a ki küzd, győzhet. Amaz küzdelem nélkül megadja magát. Mellőzhetem annyival inkább, mert az erősnek is jó a szövetséges, csak olyan ne legyen, hogy belül oszlat, künn pedig egy barátért, két ellenséget terem.

Annak sem akarok inszistálni, hogy szövetségek önálló tényezőket feltételeznek.

Én arra akarom olvasóimat figyelmeztetni, mikint Deák politikájának sarkalatos tévedése abban áll: hogy ő az uralkodó házzali kiegyezkedést, hasonértelműnek vette a birodalom népeiveli szövetkezéssel.

Pedig a kettő teljességgel nem ugyanaz.

Hogy a közös ügyes alku nem szövetkezés a birodalom népeivel – azt azok után, a mik Csehországban, Gallicziában s egyebütt történtek, s a mi Ausztriában folyást történik, ma már mindenki tudja.

Nem szövetség van kötve, hanem ingerült viszálykodás van felköltve. Eddig nem voltak köztünk nemzetközi súrlódások, jövendőben lesznek. Szelet vetettetek, forgó szél lesz az aratás. A közösügyes dualistikus alkotmány sok tekintetben annyira violentálta mindkét részen sok a népek legszentebb érzelmeit s leglényegesebb érdekeit, hogy a máris több oldalról nyilatkozó ingerültségnek lehetetlen, a legellenségesebb súrlódásokká nem fajulni, ha csak nemzetünk a közelgő választásoknál, a múlt ország-

gyűlés közjogi politikájának határozott elvetésével e sűrűdásoknak elejét nem veszi. S a dolog legszomorúbb oldala az, hogy míg ez előtt ama nemzetek egyike vagy másikának gyakran igen is méltó neheztelése nem mi felénk, (kik annak okozói nem is valánk) hanem a hatalom felé fordult, mi pedig a szenvedésekben testvéreknek tekintetnek, most egész szenvedélylyel ellenünk fordul, mert nemzeti individualitásuk megsértését, elavulhatlan jogaik hátrátételét nekünk róvják fel, minthogy a két L a j t h á n i á b ó l összeférczelt új állam magyar találmány.

A csehek nemzeti aspiratioit Magyarszuronyokkal hallgattatták el – mint holnap talán – ha szükség találna rá lenni, a magyar nemzeti aspiratiókat cseh szuronyokkal hallgattatnák el.

Szövetség ez? Barátságos viszony ez?

Vagy talán az is a külmeztámadás elleni közös védelemhez tartozik, hogy a szövetséges, nemzetek katonái gendarmokul használtassanak kölcsönösen nemzeti aspiratiók elnyomására?

Hallottam mondatni: hogy a cseh mozgalom pánszláv mozgalom, s ezt el kell nyomni. Én nem úgy tudom. Egy párt rajongó izgalmait nem kell a nép érzelmeivel összezavarni. Csehország nemzet akar lenni, nem a kis Ausztria függeléke, nem ciszlajthániai provincia. S a cseh nemzetnek mely a lelkiismereti szabadság előharcosa volt Európában, a cseh nemzetnek, mely a szabadságért oly irtózatot sokat szenvedett, mint többet egy nemzet sem, a cseh nemzetnek ahoz, hogy valóban nemzet legyen és saját ügyeit önállóan maga intézze oly joga van, mely egy hajszálnyival sem kisebb mint a magyar nemzet hasonló joga. Ezzel sokat mondtam, de igazat. Nem, a cseh mozgalom nem pánszláv mozgalom; azzá lehet, ha a magyar jobboldalnak a kormány által sugalmazott lóknak hitt közlönyei a helyett, hogy mint „szövetségekhez” illenék, a nemzet mellett nyilatkoznának a nivelláló hatalom ellenében, a hatalom mellett nyilatkoznak a nemzet ellenében s megfélemezésről beszélnek. Oh! Így azzá lehet, de még nem panszlavisticus mozgalom. Azon-

ban tegyük fel, hogy az: hisz akkor nem szövetségesünk a cseh nemzet, hanem határozott ellenségünk. Ha pedig nemzeti autonómia mozgalma, s mi magyarok ragaszkodunk az 1867-ki alaphoz, mely a hatalomnak kegyre kényre kezébe adja a magyar szuronyokat a cseh mozgalom elnyomására s Csehországot cislajthianiai provinciává degradálja, úgy mi nem vagyunk a cseh nemzet szövetségesei hanem vagyunk ellenségei.

Ilyen az a szövetség, ilyen az a barátságos viszony, melylyel az 1867-ki állam jog hazánk jövődjét biztosítottak hirdeti.

Az: hogy a magyar országgyűlés s a cislajthianiai Keichsrath egész készséggel megszavazták 10 évre a 800 ezer katonát az egységes hadsereg számára, a delegatiók pedig széles jó kedvvel megadták az igénybe vett milliókat, még teljességgel nem teszi a népeket szövetségesekké. Szövetséghez érdek egység, érzelem egyesítés kell, ezt pedig a dualisticus alkotmány nemcsak nem teremtett, de sőt a mi volt is elrontotta.

Magára a hadsereg nézve is igen veszélyes illúsióban ringatja magát a cabinet-politica, ha azt hiszi, hogy a magyar, horvát, cseh, lengyel, s némely más ezreddek lelkesedve fognak küzdeni Ausztria németországi befolyásaért nyugoton, vagy az avatkozási, (hogy többet ne mondjak) politica kedvéért keleten Még inkább illúsióban él, ha azt gondolja, hogy e népek lelkesedni fognak ez ügyekért.

Majd meglátja a válság perczében, mert mennyire gazda nélkül számított, s el lehet reá készülve, hogy e gazda nélküli számításnak borzasztóbb következményei lesznek mint 1866-ban.

Ausztriával, s német függelékeivel a szövetségi viszony egy hajszállal sem jobb mint Csehországgal.

Osztrák-német szövetségeseink (!) magatartása nemzetünk irányában egy folytonos provocatio. Áldozott Magyarország jogban, vérben, pénzben, közigazgatási tekintetben többet mint a mennyit az önfeltartás kötelessége megengedhetett, s még ők panaszkodnak: „kényszerhelyzet

felett. Újabb meg újabb követelésekkel állnak elé: pedig nemcsak hírlapjaikban, hanem Reichsráthjuk, kormányuk által is, oly követelésekkel, melyeket már még Lónyay Menyhért úr is (még ő is!!) megsokallott.

Szövetség ez? Barátságos viszony ez? Érdek össze-forrás, érzelem találkozás ez?

Aztán Ausztria visszavágyódik Németországgali kapcsolatára. Megmutatta a lövész ünnepélynél, meg azóta is minden napon.

Ez oly hatalmas, egyszersmind oly természetes vágy, hogy annak kielégítéséről nem fog lemondani. Meg fogja kísértetni Németországot magához vonni, s ha a hegy nem jó Mahomethoz, nagyon meglehet, hogy Mahomet fog a hegyhez menni.

Érdekegység, szövetség lesz-e az: hogy ha az első esetben, az ő vágyaik miatt egy oly háborúba rántatunk bele, mely hazánkra nézve halálos horderejű; a második esetben pedig a magyar nemzet fog poroszlónak felhasználtatni, ki Mahometnek a hegy felé mentében útját állja?

Akármerre tekintek, én nem érdekégséget, nem egyetértést, nem szövetséget, hanem érdek ellentétet, visszavonást, ellenségeskedést látok.

A kapcsok, melyek az osztrák-magyarnek elkeresztelt birodalom népeit a múltban Összetartogatták, a történelem fejleménye alatt nagyon meglazultak. Lehet, hogy a bel-dissolutio különben sem volt volna sokáig feltartóztatható, de az bizonyos, hogy összeforrasztás helyett az 1867-ki mű a deconipositio processusát súlyosítja is, sietteti is – mert a nemzeti érdekeket egymással ellentétbe helyezve, súrlódásokat idéz fel nemzet és nemzet között, melyekért a cabinet politicávali közjogi súrlódás megszüntetése bizony nem örvendetes kárpótlás. E súrlódásnak létrehozott megszüntetése igen hasonlít ahhoz, mint mikor a hús-vágó – – – – tárgy nagyon komoly, ne keserítsük triviális hasonlatokkal.

Gondoskodják a magyar nemzet arról hogy alkotmányának helyreállításával a cabinet politika provocativ avatkozási hajlamait féken tarthassa, s higyeje el hogy ez által

nemcsak saját hazánk jövődjét biztosítandja, hanem a birodalom dissolutiójának is elejét veheti (ha még nem késő); a dynastiától pedig igen keserves bajokat hári-
tand el.

Csak ne legyen Európában senkinek oka a bécsi cabinet-politikának provocativ avatkozási hajlamaitól tar-
tani; s az uralkodóház azon kellemes helyzetben talá-
landja magát, hogy semmi oldalról sem lesz oka támadástól
tartani.

Bár mennyire feszültek is az európai viszonyok, ha a cabinet-politica maga nem provocál többeket, mostis csak egyetlen fekete pont van láthatárunkon, amott Rumania felől. Távolság legyen tőlem a rumán nemzetről kicsinylőleg szólani, de annyit kicsinylés nélkül el merek mondani, hogy ezen fekete pont csak azon esetre nőheti ki magát aggasztó vihar felhővé, ha a bécsi cabinet politica fegyverkezéseivel, készülleteivel, s hatalom egységesítési törekvéseivel egy vagy más nagyhatalomnak gyanakodásra szolgálhat okot, s ez által arra ösztönzi, hogy „in Erwartung der Dinge, die da kommen sollen” magának Romania felől is emeltyűt készítsen, a gyanított ellenségnek bajt okozni. – Ez esetet kivéve, igazságunk érte-
tében nyugton nézhetjük e kis fekete pontot.

A bécsi udvar szorosán defensiv állásra van utalva, nemcsak népeinek érdekei, de saját biztonságának tekintete által is. – Az állás, melyet a cabinet-politikának az ősi magyar alkotmány feletti diadalával, s abból fejlődött készülődéseivel elfoglalt, nem defensiv, hanem egyenesen aggressiv állás. – Hiában mondják, hogy nem az, hol a tény beszél, szónak nem hisznek.

Állítsák vissza a 48-ki magyar alkotmányt; tegyenek eleget Csehország s Galliczia jogszerű nemzeti aspiratióinak – nem egységes nagy hadseregekben, – melyek a mellett, hogy a népek csontvelejét elapasztják – mindig aggressiv kinézésűek oly hatalomnál, kit senki sem fenyeget, és még is magukban teljességgel nem ígérnek biztosítékot, hanem minden nemzetnél a népies honvédelmi rendszernek saját geniusa szerinti teljes kifejtésében

keressék a biztonságot; ekkor elhiszi Európa, hogy Bécs nem gondol támadásra, – ez leszen a béke garantiája, nem a 800 ezer katona. – S hidje el nekem a bécsi udvar, azon zavartalan megelegedéssel és fejlődő jóléttel, mely e politika nyomán felvirágoznék, a trónnak biztonságáról sokkal jobban gondoskodandik, mint ha a minden lébe kanál-mártásban keresi az úgynevezett „nagy hatalmi állás” nagyon meddő’, de egyszersmind nagyon veszélyes dicsőségét.

*   *

Ezek azon magasabb politikai tekintetek, – melyekre a jelen válságos percekben hazafiúi kötelességnek ismerem azon hazámfiái figyelmét felkérni, kik bizalmukkal, rokonszenvükkel megtiszteltének.

A nemzet államjogának tekintete rendkívülileg fontos, kétségtelenül; mert erőszak alul idő folytával menekülni lehet, de az önként feladott államjog visszaszerzésére alig van példa a történelemben.

Mindazáltal még a jog tekintete sem meríti ki a fenforgó kérdés horderejét.

Még kevésbé felelne meg a helyzet fontosságának azon választó, kire (hogy a személyes előszeretet ösztönét, vagy a csábok iránti engedékenység undok ingerét ne is említsem) azon tekintet gyakorolna határozó befolyást, hogy tűrhetőbb-e a jelen állapot akár a közel, akár a távol múltnál; hogy a múlt országgyűlés által lefektetett alapon minő belreformokhoz lehetne kilátás? minő particularis érdekek remélhetnének kielégítést, minő sebfájdalmak számithatnának enyhítésre, minő óhajok teljesedésre?

Reformok élvezetéhez, fájdalmak enyhítéséhez, óhajok teljesedéséhez élet kell, S itt legbensőbb meggyőződés szerint egyenesen az élet és halál kérdése vár eldöntő feleletre a nemzettől.

A ki azt hiszi, hogy jó és üdvös, ha a cabinet politika minden féktől mentten marad, úgy mikint az 1867-ki alku mentté tette, az válasszon oly képviselőt, ki az 1867-ki közjogi alapnak fentartására szavazand.

A ki ellenkezőt hiszen – mikint én is hiszek – az válasszon e meggyőződésnek megfelelő képviselőt. És arról legyen meggyőződve, hogy ha a nemzet tekintélyes többsége az 1867-ben létrehozott közjogi alap ellen fogna nyilatkozni; ennek eredménye az volna, hogy vagy elháríttatnék a fenyegető alakban feltornyosuló európai összeütközés (Magyarország magatartása nagy súlylyal bír e tekintetben, mert a bécsi udvar magatartása felett fog határozni) vagy legalább az eszközöltetnék, hogy az összeütközés lokalisáltatnék; – vagy ha sem egyik, sem másik nem történhetnék, annyi minden esetre eléretnék: hogy az osztrák birodalommal összeolvadást repudiáló Magyarország nem tekintetnék Európa által azonosítottnak azon cabinet politikával, mely ezen összeolva sztásnak corollariuma (mint 1866-ban sem tekintetett azonosultnak a bécsi politikával) s annál fogva nem is terjednének ki hazánkra az ezen politikából kifejlendő háborúnak gyászos politikai következményei (mint az 1866-ki háborúnak következményei sem terjedtek ki) míg ellenkező esetben nem csak ki fognak hazánkra terjedni, hanem aggodó lelkesítő meggyőződés eszerint egyenesen hazánk lesz a háborúnak legsiralmasabb áldozata.

De akárminő legyen a nemzet akarata, az minden esetre a helyzet kiáltó követelménye, hogy ez akarat minémúsége iránt semmi félreértésre ne maradjon alkalma Európának.

Maradna pedig, ha a pártok nem ezen főtekinet körül, hanem akármi más tekintetek befolyása alatt tömörülének.

Deák mondotta nem régiben, hogy legjobb program az 1867-ki közjogi alap fentartása.

Az ő szempontjából igazat adok neki, s a magam szempontjából azt adom hozzá, hogy legjobb program azon közjogi alap elvetése.

Az alkotmányos életben gyakorlott nemzeteknél a pártok mindig a legfőbb kérdés körül tömörülnek. – Ez határoz a választások kimenetele felett. – így történt legközelebb is az alkotmányos élet mintahonában Anglia-

ban, – hol a választások felett egyenesen és kirekesztőleg az irlandi egyház kérdése határozott.

Határozzon hazánkban az 1867-ki közjogi alap kérdése, mely hazánkra nézve ezerszer fontosabb, mint Angliára az ir egyház kérdése.

Különben is a progressiv belreformok kérdése nem oly kérdés, mely határozott eválasztó vonalat képezne a pártok között. – Azon reformalapok után, melyeket az 1848-ki törvényhozás lerakott, s melyeket elenyésztetni többé semmi hatalom nem képes, mint semmi erőszak nem volt képes, a reformfejlődés ki fogja magát vivni, ha a nemzet élve marad.– Az obscurantismus és a cast-érdekek antiquált szelleme már nagyon tehetetlen, szemben a haladott kor követelményeivel, mikkel még a levegő is saturálva van. – Reform barátok – nemcsak a baloldalon vannak, vannak a jobb oldalon is, sokakat ismerek közülök régi bajtársaimat a szabadelvű reformok tusájában.

Igaz, – történtek a múlt országgyűlésen reformkérdéseknél is dolgok, melyek felett ép azért, mert ismerem a szabadelvű haladás veteran bajnokait, nem csak megütököttem, de meg is botránkoztam.

Azonban tudom, hogy ez nem onnan eredt, mintha ok kevésbbé szabadelvűek volnának elvekben, mint akár én magam is, hanem történt a közösügyes új államjog valódi vagy vélt exigentiáinak lidércz nyomása alatt.

Nézetem szerint reformtekintetben a fő különbség a balpárt és jobb párt közt abban áll: hogy a balpárt nem lévén azonosítva a közösügyes új államjoggal, nem is érzi kebelén ama lidércz nyomást, s a reform kérdéseket saját belbecsük szerint szabadabban Ítélni. – A jobb oldal ellenben azon szomorú helyzetben van, hogy a közösügyes államjog exigentiáinak mindent kénytelen alárendelni, s így a reform kérdésekben is mindenek előtt arra tekint, vájjon a kérdésnek ilyen vagy amolyan eldöntése nem teszi-e zökkenőssé az utat a közösügyes szeker előtt, mert ez olykényes, töredékeny szerkezet, hogy minden kátyún kereke törhet.

Ez magyarázza a minisztériumnak is sokszor külön-

ben megfoghatatlanul téves magaviseletét; és ez magyarázza azt is, hogy a többség, mely közjogi politicájának diadalát a jelen minisztérium fenállásával solidaritásba helyezte, kénytelennek vélte magát, sokszor jobb meggyőződései ellenére is, a minisztériumot tüskén bokron keresztül, derűre borura, még gyarlóságaiban is támogatni; le egészen a muszkavezetők nyugdíjazásáig.

Világos tehát, hogy magokra a reformkérdésekre nézve is, a közjogi alap kérdése bír határozó befolyással.

Ép azért, bár az én személyes aspiratióim más térre tartozván, én a létező parlamentaris pártok vagy párt töredékek egyikével sem vallhatom magamat solidarisnak, hazafiúi őszinteséggel intem a pártokat, hogy minden más tekintetet félre téve, tömörüljenek a hazánk sorsát eldöntő közjogi kérdés körül, s valamint azok kik az 1867-diki közjogi alapot helyeslik, kétségtelenül tömörülni fognak a Deák név által jelzett zászló körül – úgy viszont azok, kik ezen alapot nem helyeslik, nem tekintve a pártszínezet árnyalataira, s egymást kölcsönösen támogatva, helyről helyre azon személyben, kit a helyi viszonyok leginkább ajánlanak, tömörüljenek a közjogi ilap elvetésének zászlója körül.

Ha ezen zászló jutna diadalhoz – mint lelkemből óhajtom, hogy jusson, – azért azzal, hogy a múlt országgyűlés közösügyes épülete mindjárt elsüpped, nem merném a nemzetet kecsagetni. –

A bizonyos eredményeket e következőkben jelölöm ki.

1-ször A nemzet ki fogja tapasztalni- vájjon a híresztelt parlamentáris kormányzat valóság-e, ha mindjárt azon párt jut is többségbe, mely a cabinet-politica kívánalmainak nem kedvező.

2-ször A reform- kérdések mezején szabadabban fog mozoghatni a jövő országgyűlés, s a mi mindennél fontosabb

3-ször Európa tudni fogja, hogy a magyar nemzet nem vállalkozik lovagjává azon cabinet-politícának, mely az osztrák birodalommal egy államtestülletté összeolvadásból

logicaileg következik – Én úgy vagyok meggyőződve, hogy egy ily nyilatkozattal hazánk az enyészettől leszen megóva.

Könyörgök a magyarok Istenéhez, bocsássa a tiszta hazafiság világ sugarát e sokat hányatott nemzetre, miszerint kibontakozva minden aprólékos ingerek befolyása alul egyedül a közös haza fenmaradásának magas tekintete által vezéreltessék a nagy polgári kötelességnél melynek teljesítésére hivatva van.

Turin jan. 11-ikén 1869.

K o s s u t h L a j o s